

«Музика й шиття» Раїси Цапун

Про Раїсу Цапун повідала Лілія Пашенко. Вона захоплено розповіла, що пані Раїса вже багато років поспіль збирає народні пісні і звичаї, сама співає і вчить народному співу інших, написала книжку про звичаї рідного села Будичани на Житомирщині. Потім до рук потрапила книжка Раїси Цапун «Будичани. Традиційна спадщина». Від книжки не можна відірватися: оповіді з перших вуст сільських бабів про давній уклад життя, світлини старовинних сорочок і рушників, вишитих за волинською традицією, рядки забутих обрядових пісень. Під час вивчення книжки (її не читаєш, а саме уважно вивчаєш!) і визріло рішення: прийшов час робити номер про Звичаї і Традицію. І одною з героїнь такого номеру буде Раїса Цапун.

Зателефонували, Раїса Володимирівна якраз повернулася з експедиції житомирським Поліссям. І скоро збиралася їхати на гостини до мами у Будичани. Кращої нагоди для знайомства і спілкування годі було шукати.

...Їхали довго, по-сільськи – на автобусі до Житомира, потім маршруткою – до Чуднова. Аж у Чуднові нас забрав автівкою Лілін татусь Станіслав Леонідович Терновий – незмінний директор Будичанської середньої школи протягом 30 років.

Будичани зустріли привітно – здалеку виблискували на сонці золоті бані нової церкви. До центру села вела гарна дорога. Заїхали спочатку на шкільне подвір'я. Була середина серпня – сільська школа готувалася до нового навчального року. У коридорах – тиша, у класах – все дбайливо розставлено, вилискує пофарбована підлога і учнівські столи. Дошка аж кличе пройтися по ній

На фестивалі гумору «Лауреат Нобельської премії» у селі Нобелі Рівненської області, 2007 рік

крейдою: «Здрастуй, школо!» Пригадалося вчителювання у далеких 90-их. Є у сільських школах щось щемне – рідне, близьке, хоч і призабуте: як запах лісу на провесні, як аромат свіжоскошеної трави під час сінокоосу, як хруст осіннього яблука...

Вже після відвідин школи, де свого часу і Раїса Володимирівна Цапун навчалася, а згодом недовгий час викладала співи і музику, поїхали до її двору. **Там зустрічала сама господиня – тітка Ольга, Раїсіна мама. Погляд карих очей – швидкий, привітний, веселий.** За нею з'явилася пані Раїса – струнка висока жінка, привітна і делікатна, з теплим м'яким поглядом.

Заходимо до такої хати, у яких мені доводилося бувати у дитинстві років 30 тому. Заздрила своїм однокласникам, які жили у справжніх сільських хатах: з піччю, залізними ліжками з блискучими набалдашниками, з картинами і світлинами під рушниками на стінах. Особливо мене, дитину, приваблювала тепла піч, так хотілося на неї залізти, пригрітися і задрімати... А наша родина, приїжджі люди з міста, жили вже в інших умовах: з батареями замість печі, з сучасними дерев'яними ліжками.

Така хата лишилася й у тітки Олі – невелика, але затишна і гостинна. На вікнах – вазони і гаптовані фіранки, на стінах – фото і вишивки у рамочках, в кутах – образи. У хаті безліч вишивок: баба Гапка вишивала, мати Ольга вишивала, доньки вишивають, а тепер вже й онучки беруться – ще в 5 класі племінниця Поліна за прикладом тітки Раї перешила чотири старовинні рушники, віднайдені тіткою у рідному селі.

А ще в хаті співають: завжди співали батьки – Володимир і Ольга, а біля них троє донечок – Рая, Катя, Таня. І тепер часто співають, бо мало не всьому селу радість, коли приїздить «артистка Рая».

Ми влаштувалися за столом у світлиці, а тітка Ольга сіла віддалік на лежанці, потроху спостерігаючи, що ж за людиною до їхньої Раї аж з Києва приїхала...

«А пісня лунала завжди...»

Розмова зав'язалася легко, просто і одразу ж потекла, як вода в річці. Певно, то взагалі стиль спілкування Раїси Володимирівни: голос її срібний, переливчастий, говорить вона красиво, співучо, образно – ніби річка Будичина збігає, слухав би й слухав.... Згадалися слова Станіслава Леонідовича: **«Коли запрошено Раю, то я вже спокійний. Якщо вона скаже і заспіває – свято вдалося. Більш нічого і не потрібно...»**

А наше свято тільки-но розпочалося. Ми почали зі слів подяки:

– Пані Раю, уклін земний за вашу копітку працю – створення цілої книжки про спадщину рідного села. Ви і є та Берегиня, про яких так багато чуємо, але наряд чи багато таких знаємо: знайшли, відкопали, описали і передали у спадок наступним поколінням. Звідки це у вас, як ви до цього прийшли? Чому захотіли бути співачкою, музикознавцем, етнографом? Як прийшли до народної пісні?..

– Я сама багато про це думала, звідки воно в мені – любов до пісні, бажання співати саме народну пісню, спроби долучити до цього інших... Певно, від сім'ї, від батьків. У нас часто дома співали, приходили гості, завжди було весело. На столах – чи є щось, чи немає, а пісня лунала завжди.

До розповіді доньки додається мамина:

– Ой, же на тих столах – якісь огірки, пампушки. Але трохи посидимо і починали співати...

«На стінах – фото і вишивки у рамочках»

Пані Рая, посміхаючись, продовжує:

– Пам'ятаю, сиджу малою під грубою у хаті поміж дорослими. А вони так співають, і я хочу тягнути, і не можу поки. А так хочеться...

Далі знову тітка Оля:

– А потім вже Рая дуже гарненько співала. Дуже гарненько, чую такий іде голос!.. Я її вчила «Орльонка» співати, а Катю, молодшу, вчила читати вірші з інтонацією. Вивчили вірш про кицю. Вона розказує – спішить, шепеляє, а ми реготимо, бо ж не розуміємо... Кажу: «Катю, поманюню, поманюню...» І вона знов: *Шла бабуся по дорозі, а за нею Петрик біг, Коли бачить, кіт на розі їм дорогу перебіг. Бабця каже: «Ой, боюся...» Петрик кривить ротиком: «Ти ж не мишка, а бабуся, чом злякалась котика?»*

І тітка Оля задоволено оглядає зацікавлених слухачів.

– **Батько наш гарно співав, – продовжує пані Раїса, повертаючись до спогадів. – Однією з його улюблених пісень була «Из-за острова на стрежень...»** Потужна пісня, сильна (пані Раїса потроху заспіває):

*Из-за острова на стрежень,
На простор большой волны
Выплывают расписные
Стеньки Разина челны...*

Історія, покладена в основу цієї пісні, трагічна. Це вже потім, дорослою, я дізналася, що Стенька оженився, його осудила «братва» – і він втопив свою жінку... А тоді тато з мамою дуже хотіли, аби я супроводжувала батьків спів грою на баяні. Купила мама того баяна. Хотіла, щоб приходили гості, а Рая грала на баяні.

Останню фразу, не домовляючись, мама і донька кажуть разом і весело сміються. Сміємося і ми! Нам і справді весело, бо так і відчуваємо, як цією оселею ходила пісня, чулися повсякчас жарти, життя було хоча важким, але веселим. Відчувши наш настрій, пані Раїса продовжує:

– **Малою я дуже любила читати казки... У бібліотеці у Ніни Пилипівни брала старі книжки «Українські народні казки», «Українські народні пісні».** Зачитувалася казками і текстами балад та пісень – вони мені також були, як казки... А мати з батьком читали «Кайдашеву сім'ю» – сидять на печі, читають про стару Кайдашиху і реготять!..

Тітка Ольга і собі підхоплює:

– Ой, як вже було цікаво, як читали ту «Кайдашеву сім'ю», в другий раз узяли хрестоматію для школярів – то там вже наче кусок сократили... А Раю отдала я в музичну школу, бо дуже ж гарненько співала. Кажу: «Йди учися в школу». Вона погодилася, їздила у Чуднів автобусом.

– Виїздила я до школи чотири роки. Спочатку дуже подобалося, та й багато однокласників за компанію їздило, а потім – менше, менше. Наприкінці я лишилася зі своїм родичем Андрієм Цапуном, в мене охоти вже було менше. Але – закінчила, бо не хотілося батьків засмучувати, – Раїса оглядається з посмішкою на маму, а тітка Ольга з виглядом переможниці поглядає на нас зі своєї лежанки.

У неї сьогодні свято: приїхали люди до її Раї, і вона може щось розказати, наприклад, про дитинство донечок. А приємно ж, коли поважні люди слухають. І саму тітку Ольгу слухати – задоволення. Вона говорить весело, яскраво, дотепно, «з інтонацією», якої навчала й своїх дівчаток. І безсумнівно, то велика мамина заслуга, що колись вона у маленькій Раї роздивилася її таланти, підтримувала їх, не дала їм загубитися: співала з нею пісні, купила згодом баян, запропонувала дочці навчатися у музичній школі. Віддати сільську дитину у музичну школу – надзвичайна рідкість для тих часів. Тож дякуємо вам, тітко Олю, за збережений талант вашої доньки!

Пані Раїса згадує далі:

– Клас наш був дуже співучий! Учнів було багато – 36 до дев'ятого класу. Серед дівчат – багато мали гарні голоси: Галя Бас, Надя Мельник, ще одна Рая Цапун,

Раїса з мамою Ольгою у рідній хаті, Будичани, літо 2011 року

Рая Каранюк. І співали-співали-співали – на перервах, після школи. Така була творча аура в класі. І матері наші співали гарно – якимось так склалося. І до нас такого класу не було, і після нас – у Катиному класі (*молодша сестричка. – Ред.*) – не було. **Ще згадується один епізод зі шкільного життя: у дев'ятому класі до нас прийшов новий вчитель російської літератури**, досить поважного віку, приїздив він із Чуднова. Децю відрізнявся від інших наших вчителів. Пам'ятаю, що давав такі теми для творів, де б ми могли викласти власні думки і власний погляд на життя, таким чином він змушував нас замислюватися над змістом життя. По програмі ми тоді вивчали роман Чернишевського «Что делать?». Завжди зі сміхом сприймали одну фразу із роману, яку він часто говорив на уроці: «Уми, но не давай поцелуя без любви!» Він її вимовляв якимось по-особливому, надавав кожному слову великого значення. Хлопці падали на парти від сміху... Тільки згодом, на одній із шкільних зустрічей, коли ми знову згадали про це, я сказала однокласникам: **«Він вже тоді навчав нас розуміти життя, цінність справжнього почуття, берегти щирість стосунків, закладав нам основи моралі...»**

А ще – вчив бачити красу. Наприклад, розповідав, як складати правильно букети квітів, коли і які квіти дарувати.

У ті роки я потроху почала ставити собі питання, ким хочу бути? Перед очима картина: ми з сестричками і двоюрідним братом Віктором сидимо перед телевізором. Показують, певно, якийсь концерт. І пішла мова про те, хто ким буде, а я і кажу: «Диктором». Всі почали сміятися: «В телевізор хочеш потрасти!..»

Як ми ще були малі, мама придбала швейну машинку, почала нам шити усякі платтячка – бо ж троє дівчаток у хаті. І ми бралися до тієї машинки, але мама забороняла – тому що ми ще не вміли шити, а нам так хотілось прострочити якусь деталь у платтячку для ляльки... Шили без дозволу – до того часу, поки у «човник» не вскочить нитка. Мамі потім морока, бо ж треба самій або з допомогою майстра налаштовувати машинку. Згодом я таки навчилася самотужки шити на машинці, і вже почала щось шити сама: вишукувала у журналах викрійки, шила собі і дівчатам плаття – з вирізами, шлярами, «удліньонні». Саме так ми тоді казали (*пані Рая сипле своїм срібним дзвінким сміхом*). **Ой, пам'ятаю, як ми пошили ті «удліньонні плаття», і вирішили йти в клуб – похвалитися.** Вдягли гумові чоботи, бо плаття – платтями, а до клубу інакше, як в чоботях, не дійдеш. В калюжах під клубом помили чоботи, і у тих платтях – до клубу, на танці.

– Оце плаття я пошила, – пані Рая показує фото, – як вступила до училища. Пішла у магазин, де придбала до нього тканину, а навколо мене продавці бігають: «Яке плаття, Рая!» А це сестрі Каті шила, оце – подружці. Деякі і дотепер зберігають наші дівочі втвори. І почала я шити: шила собі, шила людям, навіть, двоюрідній сестрі Наді на весілля пошила плаття. І зараз потроху шию. Раптом мені захочеться щось пошити – обов'язково знайду час. Тепер одяг можна купити на будь-який смак, але однак не купиш такої речі, яку зробиш власноруч.

Батьки:
Ольга і Володимир
Цапуні, 1959 рік

Пригадую і свої перші спроби у вишиванні. Наша перша вчителька Ганна Іванівна Мовчан навчала нас у школі, на уроці праці. Вишивали ми серветки, і я так наплутала, а тут вчителька підходить. Давай я виплутувати, потім ножицями швиденько зрізаю, щоб було чисто. А вона вже підійшла і таким невдоволеним оком на мене кинула. Тоді я собі сказала: «Все одно навчуся вишивати!..»

З тих пір я весь час потроху бралася: пам'ятаю, сиджу малою біля плити і хрестиком вишиваю набіті на канві півники. Згодом складніші техніки з вишивки пізнавала, розглядаючи старі вишиті речі та розшукуючи зразки вишивки у спеціальній літературі.

У шитті і вишиванні я – самоучка. У нас найкраще вишиває наймолодша сестра Таня.

«Хочеш навчатися музиці?»

О так потроху вимальовувалися мої життєві уподобання. А професію мені допомогла обрати вчителька Чуднівської музичної школи. Ми проводжали весною та восени хлопців у армію. На одній із таких вечоринок з дівчатами зтягли по-народному наші сільські пісні. На цей вечір нагодилася якраз пані Неоніла Степанчук. Вона почула, як я співаю народні пісні. У музичній школі я співала в академічному хорі, співали ми і народні пісні, але то був інший звук, інша співоча манера. Підійшла вона до мене і каже: **«Раю, а ти не хочеш навчатися музиці?» Я знітилася. Наче і хотілося, але як згадаю сольфеджіо і теорію музики...** За цими предметами у музичній школі я так і лишилася «недовчена». Сказала їй про це, а вона мені: «Я тебе підготую». Вона якраз навчалася в інституті культури на заочному відділенні. Так був обраний головний напрям мого професійного розвитку.

Три сестрички: Катя, Таня, Рая, 1980 рік

Готувалася я вступити до Рівненського інституту культури, але на першому іспиті поставили мені «двійку». Додому їхати не могла: як то отримати «двійку»?.. Родичі, у яких жила в Рівному, порадили віддавати документи в культурно-освітнє училище у Дубно. А там мене начебто чекали: твір зарахували по похвальній грамоті з української мови, історію здала на «5», спеціальність також. **І стала я ученицею культурно-освітнього училища у старовинному Дубно Рівненської області.** Там була надзвичайно потужна викладацька школа. Там я остаточно визначилася, що мене до себе притягує народна пісня, народний обряд, народне вбрання. Чомусь, коли мені було 20 років, захотілося носити вишиту сорочку. Дівчата намагалися одягнути щось модне, а я – часто у вишитому ходила. Це вже тепер я знаю, що народне – вічно модне... Наприкінці 80-тих поїхала відпочивати на море і одягла вишиванку. Всюди там так і ходила. Одна жінка на вулиці побачила і каже: «Как красиво! Я тоже хочу».

Після закінчення училища у Дубно до початку навчання в інституті потрібно було десь подітися, я і працювала півроку, до літа 1981-го, художнім керівником Будинку культури у селі Гвоздеві Корецького району на Рівненщині. Жила у Корці* неподалік знаменитого старовинного монастиря, ходила повз ньо-

го, чула різні історії про той монастир. Тоді ще не усвідомлювала, яка святиня поруч. Вже потім, коли мешкала у Рівному, не раз приїздила до Корецького Свято-Троїцького жіночого монастиря. Але, здається, навіть те, що я дихала повітрям тих славних старовинних волинських міст, формувало у мені гордість за землю, на якій народилася і живу, я ніби вросла в неї, моя любов ставала ще глибшою і усвідомленішою...

Скажу до слова, через багато років після одного з концертів у Рівному мене знайшла донька жінки, у якої я знімала кімнату – тітки Ольги. Підійшла, подякувала за концерт, нагадала, хто вона. Згодом я написала лист до Корця тітки Олі. **Таке полегшення дістала, ніби я віддячила і їй, і Корцю, і всьому, що було пов'язане з першими кроками мого людського становлення...**

До інституту у Рівне нас з групи училища постуало одразу п'ятеро: дівчата пішли на «академхор», а я вже свідомо – на «народний хор». На той час в інститут було запрошено працювати чимало досвідчених викладачів львівської школи. Серед інших – Богдан Петрович Дерев'яно. Він був завкафедрою і керував студентським народним хором, тепер він – професор Львівської національної музичної академії імені Миколи Лисенка. Я з ним підтримую зв'язок. І пам'ятаю, пам'ятаю усіх, хто розкрив переді мною красу, глибини і невичерпну силу народної пісні! **В інституті нас посправжньому навчили цінувати народну пісню. Не просто заспівати, а, як кажуть, «підняти з землі».** Навчали аранжуванню народних пісень, навчали і тому, що краще взяти пісню не із збірника, а приїхати до села – і записати живу пісню у односельців. Найчастіше про це нам говорив викладач із сольфеджіо і аранжування Василь Михайлович Павлюк.

Тітка Оля знову додає:

– Приїде Рая записувати пісні... «Ой, з-за гори, з-за крутої, чорна хмара бродить... (наспівує). Отут сиділа записувала, як співали баби, потім їх

*Корець – одне з стародавніх міст України, має церкву Святого Миколи, базиліанський монастир, Кузьмо-Дем'янівську церкву, церкву Святої Параскеви, костел Святого Антонія. Найчарівнішою архітектурною перлиною міста є жіночий Свято-Троїцький монастир, що був заснований у 1620 році.

Трави «на любовці»

У Рівному на березі річки Устя, 2006 рік

бере на ноти і пише. І каже: «Така весела у мене, мамо, робота...» Може, бувало, у людей і немає часу, але для неї находили: співали їй і Вера Ярошук, і Ліда Іванькова, і Маріка Мовчанова, і Ніна Юзічка, і Ганя Курочка, і моя рідна мати – Гапка Сивобородько, і сестра чоловіка – Любка Цапун, і другі... Її тут у селі любили всі. Так, чую, якось Ліда Іванькова каже: «Рая по радіо щось розкаже, аж хочеться її слухати. Покину все і слухаю...».

Якраз на тому, що слухала від бабів у Будичанах, – продовжує пані Рая, – написала обидві свої книжки. Тоді я вже була свідомою у ставленні до нашого національного вишитого одягу. Постійно вишивала, вишукувала різні узорі. З тих пір вишивання – то моя стихія. Спочатку перешивала старовинні сорочки, а зараз підходжу до вишиття дещо по-іншому. В експедиціях багато фотографую, а керівник експедиції все дивується, що я так багато розглядаю і фотографую. А я хочу осягнути суть вишивки того чи іншого краю: Волині, Полісся, Поділля. Потім відбираю узорі і елементи вишивки, які мене найбільше вразили, переосмислюю і втілюю в нові речі. Такими є мої нові національні костюми. Тобто старовинна вишивка побуджує мене до творчості – так і живе, і продовжується Традиція – на основі старовинного народжується нове!..

– Свого часу я і народною медициною захопилася. Збирала трави, сушила їх, робила суміші. Була така газета «Дивосил», відроджена у Житомирі на основі давнього часопису Всеукраїнського товариства «Просвіта». Друкували там давні рецепти з архівів і рецепти знахарів. У нашій Каті довго не було дітей, і дуже вже мені хотілося їй допомогти. От я і вичитувала у газеті різноманітні рецепти, розбиралася у тому, яка недуга якими травами лікується, де і коли трави збираються. Посаджу малого Тарасика на велосипед і гайда – у лісі і поля. Так я дізналася більше про сусідні поліські села: Садки, Гвіздярю, Тевеліївку, Ягодинку, Борятин, Лісну Рудню. У селі Іванівщина знайшла прямисінько під хатою однієї баби траву-гадючник*. **Бабина хата – зовсім під лісом, всі лісові трави – у неї в городі, а квітки гадючника – аж під самими вікнами ростуть.** Кажу до баби: «Я скрізь таку траву шукаю, а вона у вас під самою хатою». І бідкаюся: «Сьогодні пізно вже збирати, якби нарвала учора – на Івана Купала». А бабця пожувала губами, подивилася на мене з хитринкою і мовила: «Вчора трави на здоров'я збиралися, а сьогодні – на любовці...» І регочемо ми з нею вдвох!..

Назбирала я тих трав «на любовці», насушила на горищі. А Катя з Хмельницького привозила клаптики тканини – обрізки після шиття, я з них робила маленькі торбочки. **Іду в Рівне, напихаю зібраних трав у торбинки, роздаю дівчатам на роботі і кажу: «Ці трави, зібрані 8 липня, на любовці».** П'ємо чай, заварений з тих трав: чебрець, спориш, листя м'яти, листя суниці, малини, смородини, іванчай і сміємося, бо ж «на любовці»!

А Катя наша за рік уже була при надії і народила дівчинку Галинку!..

**Гадючник в'язолистий – багаторічна трав'яниста рослина. Застосовують траву і коріння гадючника для лікування ревматизму, запалення верхніх дихальних шляхів, геморою, запалення сечових шляхів, для промивання гнійних ран, виразок, фурункулів.

*«Просили батько, просили мати...»
Учасниці ансамблю «Берегиня», Будичани, 1993 рік*

За час моєї роботи з ансамблем «Берегиня» ми вивчили: будичанські колядки та щедрівки, веснянки, весільний обряд «Розплітання коси», **живні і просто звучні та жартівливі пісні, які колись молодь нашого села співала на вулиці.** Пригадую, як матері раділи, що їхні діти окрім відомих колядок «Нова радість стала» та «Добрий вечір тобі...» заспівали багато тих колядок та щедрівок, які колись співали у Будичанах!

Ой на річці на Ордані Щедрої вечір (Йорданська щедрівка)

*Там дівка Марія та й ризи мила
Та й помила ризи, та й повісила.
Та й повісила та й на дереві.
Та й на дереві, на кудравому.
Та й прилетіло аж два ангולי.
Та й взяли ці ризи та й на крилечка.
Та й понесли ризи та й до церкви.
Та й поклали ризи та й на пристоли.
Та й на пристоли присватім Миколі.
Стали попи брати, стали отравляти.
Та за його жінку, та й за його діти.
Така його жінка, як на небі зірка.
Такі його діти, як рожеві квіти.
А той ясен місяць, та й то пан господар.
Добривечір!*

Дуже люблю вдягтися в український стрій. Коли я так одягнена, мені здається, що це і є я – справжня... Завжди маю від того піднесений настрій. Коли йду по місту у такому одязі, відчуваю, що виконую особливу місію. Тому що, дивлячись на мене, багато людей думають: «Я так само хочу! Чому я це не роблю? Також маю сорочку, то чому до неї не пошити спідницю, і не вийти так у місто?» Так я допомагаю людям повертатися до рідного.

А ще, коли вишиваю, справді відчуваю умиротворення, великий спокій. Тепер у мене рідко видаються такі моменти, коли я можу сповна віддатися вишивці. А колись я могла частіше дозволити собі таку розкіш...

Тітка Ольга згадує своє:

– А ми сорочки вночі вишивали... Раї якось сподобалася сорочка стара, вона собі таку нову захотіла. А там шиття сложене, але то ж її – музика й шиття...

Раїса продовжує:

– За ту сорочку... Я з малим Тарасом (син Раїси Володимирівни. – Ред.) жила у мами. Якраз то були 90-ті роки. У мене вже тоді було багато зібрано старовинних сорочок, а захотілося вишити нову за зразком старої. Якось завітала до нас тітка Любка, я з нею і поділилася, що хочу сорочку перешити, і показала сорочку. Вона глянула на сорочку, яка була вишита складною технікою, і сказала мені: «Не-є-є, зараз так ніхто не вишиє». І на мене така «злість напала»: як-то ніхто не вишиє, я вишию!.. От і задумала собі. Тканин тоді у продажу не було. Купила дві здорові чоловічі сорочки із гарного перкалю (тонка, бавовняна тканина. – Ред.) розпорала їх, покроїла собі сорочку. **Сиджу, вишиваю і рахую: чотири нитки вгору, чотири вбік... Шила без канви, а щоб хрестик був рівенький рахувала кількість ниточок вгору і вбік.** Тепер вже так і не бачу, як тоді. Мама встає вранці поратися, а я сорочку вишиваю – так могла віддаватися вишивці.

– Під час перебування у селі, коли я виховувала малого Тараса, і створився фольклорний ансамбль «Берегиня», хоча думка про це прийшла до мене значно раніше. У перші роки праці у Рівненському інституті культури мене часто запрошували у село: до школи і клубу на різноманітні заходи. Якось запросили на вечір «А ну-ка, дівушки!» Сиджу в залі, дивлюся на наших дітей: як вони захоплені тими «дівушками». І жаль мені стало: я у Рівному навчаю дівчаток-підлітків народному співу у фольклорному гурті «Веснянка» при Палаці дітей та молоді, а тут – на такому багатому живому матеріалі діти «дівушок» грають. Згодом у лютому 1992 року мене

запросила дирекція школи підготувати школярів до районного огляду художньої самодіяльності. Вирішили відтворити з ними коровайний обряд, записаний ще у студентські роки від моєї бабусі Гапки. Усього за два тижні ми його підготували. І зайняли перше місце на конкурсі! Так прийшла ідея створення шкільного фольклорного ансамблю. Одяг виступів діти шукали у скринях своїх бабів. І вишиті сорочки, і спідниці, і фартухи – все віднайшли! Показали людям красу нашого давнього одягу. Тоді роль господаря зіграв директор школи Станіслав Терновий, а заграги мелодію народного танцю «Нареченька» під кінець коровайного обряду запросили місцевого гармоніста Миколу Луцюка.

Після такого успішного виступу і прийшла ідея створення шкільного фольклорного ансамблю «Берегиня». Назвала його так вчителька української мови Надія Володимирівна Приходченко, вона ще мене у школі навчала.

Далі один за одним слідували запрошення на конкурси, огляди, фестивалі. І коли я вже знову повернулася в Рівне, для мене була радісна новина: я дізналась, що колектив «Берегиня» прийматиме участь у першому Молодіжному фестивалі традиційної народної культури «Древлянські джерела». Я тоді була ведучою цього заходу. Пам'ятаю, як вийшла на сцену нашого музично-драматичного театру і з радістю та гордістю за свої земляків оголосила: «Зустрічайте мої рідні Будичани!..» **У багатьох дітей тоді очі заблищали від сліз радості і ще чогось такого, чого не можна пояснити словами. То треба тільки пережити...**

– І книжки я свої написала, дякуючи рідним Будичанам*. Увесь матеріал в них, зібраний протягом 15 років – наш, місцевий, сільський. Там і світлина наших людей: Лідії Шевчук, Марії Миколаєнко, Ніни Юзик, Ганни Любчик, моєї баби Гапки Сивобородько, моєї тітки Любові Цапун, Галини Химичук, Марії Бас, Софії Сивобородько. Де могла, намагалася зберегти їхню мову, докладно

«Джерело» заспівує на фестивалі у Нобелі, 2007 рік

описую обряди, одяг, знаряддя праці і все супроводжую словами з народних пісень. Пісня у побуті, у житті і в роботі весь час була поруч із сільською людиною. У Рівному у мене б, напевне, не вийшло таких книжок створити, бо міське життя – метушливе, вимагає високого темпу, а потрібно було зосередження, проникнення, і в той же час мала бути логіка і структура у викладенні. Це якраз і дозволили зробити два роки, проведені в Будичанах під час декретної відпустки за Тарасом. Перша моя книжка «Сербинівське весілля» довго йшла до друку і нарешті була видрукувана у Житомирі за сприяння моїх славних односельців Сергія Рижук, Володимира Ружицького та інших. **А другу книжку «Будичани. Традиційна спадщина» я присвятила пам'яті нашого батька Володимира Антоновича Цапун.** Знайшлася і добра людина, великий патріот України – Василь Червоний, на той час голова Рівненської облдержадміністрації. Він, не роздумуючи, дав кошти на видання, хоча книжка начебто стосувалася Житомирського краю. У невеликому слові автора я написала: *«Я доземно вклоняюся усім добрим людям, котрі за шляхетного сприяння голови Рівненської облдержадміністрації Василя Червонія у 2005 році взяли за видання цієї книги. Хай це їм запишеться на Небесах!»* На жаль, пана Василя вже немає з нами, він загинув від удару блискавки в 2009 році. Але ось – залишилась пам'ять про нього – моя книжка, яка завдяки його добрій волі побачила світ...

*Цапун Раїса. Книжки: «Сербинівське весілля». – Рівне: Перспектива, 2004. «Будичани. Традиційна спадщина». – Рівне: Видавець Олег Зень, 2006

«Збулися мої дитячі мрії»

Так я все життя своє вивчаю і пропагую рідне, українське, народне. Нині я доцент кафедри музичного фольклору, викладач кафедри музичного фольклору інституту мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету, фольклорист, етнограф. Викладаю предмети, пов'язані з народним співом та діяльністю фольклорних ансамблів. Мене оточує талановита молодь, якій передаю свої знання і досвід. Маю багато хороших учнів. Вони вже успішно працюють на теренах української культури і освіти, про них знають і у нашому поліському краї, і далеко за його межами. Я щаслива тим, що моє покликання: збирати, вивчати, давати нове життя втраченому, популяризувати кращі надбання нашого народу продовжується в їхній діяльності.

Також продовжую збирати і виконувати народні пісні, керую ансамблем народної пісні «Джерело». Мета нашої творчої діяльності – відродження і збереження пісенної спадщини рідного краю. **Нашому «Джерелу» у січні виповнюється вже 25 років. Ми є учасниками різноманітних культурно-мистецьких заходів, багато їздимо з концертами.**

Влітку щороку буваю у етнографічні експедиціях. Останніми роками вдалося побувати в Ємільчинському районі на Житомирщині, в Зарічненському, Володимирецькому і Дубровецькому районах Рівненщини. Тема моїх експедицій «Родинна обрядовість», вивчаю обряд проведення весілля – започаткування нової родини.

Люблю цю «польову» частину своєї роботи, таким чином доторкаюся до живих джерел народної творчості. Робота в експедиціях – спілкування зранку й до вечора з живими носіями обрядів, мови, Звичаю і Традиції нашого народу. Середній вік наших «респондентів», як ми їх називаємо у своїх звітах, – 70-80 років. Кожного дня люди такого віку йдуть від нас у інші світи...

*З сином Тарасом,
2010 рік*

Маємо поспішати, аби встигнути зафіксувати ще одну, дві, десять, сотню сторінок не такого вже і давнього українського буття, в якому – наші корені, наша сила. Тому записуємо, фотографуємо і слухаємо. Потім все це треба ще переслухати, передивитися, проаналізувати, пропустити через себе і перелити – у пісню «Джерела», у лекцію студентам, у книжки, які ще мрію написати і видати, у вишивку, на яку майже не лишається часу...

А ще додаю, що збулася і моя дитяча мрія – бути диктором. Мене часто запрошують як гостю на різні радіоканали. **І вже десять років поспіль я незмінно ведуча музично-пісенного фестивалю «Різдвяні піснеспіви», який проходить у Рівному.** Маємо гарну традицію – зустрічати новий рік пісенним фестивалем. Відкривається він 8 січня концертом у одному з найвеличніших храмів міста – Свято-Покровському. І близько двох тижнів крокує різними концертними майданчиками Рівного. Завершуються рівненські «Різдвяні піснеспіви» гала-концертом на сцені Рівненського академічного українського музично-драматичного театру.

У мене зараз так не вистачає на все часу. Я дуже часто повторюю: «Мене на все не вистачає...», тому по-особливому стала цінувати час. Так хочеться ще багато встигнути!..

Пані Рая говорила – ми слухали, сонечко за вікном почало повертати на захід. **Ще було багато цікавого, яке не встигли обговорити... Та хіба й переговориш про все за якихось дві години?**

Господині проводжали нас, надавали гостинців – запашних яблук і груш з власного садка. Потім «городами» Раїса Володимирівна вивела нас на стежку, аби скоротити дорогу до обійстя Лілиних батьків. Йшли босоніж, трави лоскотали ноги, знову і знову пригадувалося дитинство. На душі було світло і радісно... Хотілося жити і співати!.. А ще – вишити своїми руками хоча б одну сорочку.

*В Будичанах на гостинах побували
Ганна Земко і Лілія Пащенко*